

tusschen de omzetsnelheid der afzonderlijke artikelen en de omloopsnelheid van het in den totalen goederenvoorraad gestoken kapitaal te realiseeren.

DE ONTWIKKELING VAN HET NEDERLANDSCH-DUITSCH BETALINGSVERKEER

door Drs E. E. Harmsen en
Drs L. Vrind

I. Inleiding.

Nu door het opheffen van de deviezen grens tusschen Nederland en Duitschland sedert 1 April 1941, een bevredigend einde is gekomen aan de vroegere transfermoelijkheden tusschen deze beide landen, lijkt het ons nuttig een samenvattend historisch overzicht te geven van de voornaamste bepalingen der Nederlandsch-Duitsche Clearing- en Transferregelingen, en de daarmee verband houdende Duitsche deviezenbepalingen.

Wij zijn n.l. overtuigd, dat bestudeering der gevolgen, welke deze regelingen gehad hebben, en nog hebben, voor inkomen en vermogen van de daarbij betrokken Nederlandsche crediteuren en bezitters van Duitsche vermogensbestanddeelen, ook voor Accountants van groot belang is. Zoo veel mogelijk is ook op de fiscale consequenties acht geslagen.

De voorgeschiedenis dezer regelingen gaat terug tot het jaar 1931. In dat jaar was, door allerlei oorzaken, de betalingsbalans tusschen Duitschland eenerzijds, en de overige landen anderzijds, uit haar evenwicht geraakt. Duitschland kon natuurlijk het tekort op deze betalingsbalans niet door voortdurende gouduitvoer blijven dekken, en verder wilde men niet de wisselkoersen, en daarmee de waarde van de Duitsche munteenheid, aan het vrije spel van vraag en aanbod overlaten. Men verwierp dus het later, in September 1931 door Engeland toegepaste systeem van een gedeprecieerde of een zwevende munteenheid, (welk systeem sindsdien door vele landen is nagevolgd). Men heeft zich in Duitschland gewend tot de eenige, nu nog mogelijke oplossing, n.l. het regelen door de overheid van het geheele betalingsverkeer tusschen dit land en de overige landen. Dit begon met de afkondiging op 15 Juli '31 van de z.g. Stillhalte-regeling, welke inhield de blokkeering van de groote banksaldi met een minimum van 100.000 R.M. door buitenlanders in Duitschland aangehouden. Aldus ontstonden naast de vrije markten, de geblokkeerde of Sperrmarkten. Oorspronkelijk was dit slechts bedoeld als een overgangsmaatregel, teneinde verdere afvloeiing van buitenlandsche saldi te verhinderen, doch het is uitgegroeid tot een min of meer permanent instituut, de algemeene Duitsche deviezenregeling, hetwelk steeds verder om zich heen gegrepen heeft, en steeds gecompliceerder geworden is. Betroffen de eerste maatregelen nog slechts een betrekkelijk beperkt terrein, n.l. de grootere banksaldi, zoo hebben de geleidelijk grooter wordende moeilijkheden met het transfereeren van de uit anderen hoofde, aan het buitenland verschuldigde bedragen, de Duitsche regeering gedwongen tot het afkondigen van een Transfermoratorium per 15 Juli 1933. Dit was vervat in een wet van 9 Juni 1933, genaamd: Gesetz über Zahlungsverbindlichkeiten gegenüber dem Ausland. Alleen de datum is thans nog voor ons van belang, daar de wetgeving op dit punt sindsdien herhaaldelijk gewijzigd en aangevuld is, o.a. door allerlei uitvoeringsvoorschriften. Het laatst is de wetgeving op het deviezenbeheer gecodificeerd in een nieuwe, per 1 Januari 1939 van kracht geworden wet.

Men moet het nu zóó zien, dat de transfer wegens terugbetaling van de *hoofdsommen* van verstrekte credieten aan Duitschers, en de transfer van de verkoopopbrengst van Deutsche effecten of andere zich in Duitschland bevindende vermogensbestanddeelen, beheerscht worden door de Deutsche deviezenwetgeving. Daarentegen was de transfer van de renten, in het algemeen van de *inkomsten* uit die vermogensbestanddeelen geregeld in de opvolgende Nederlandsch-Duitsche Transfer-overeenkomsten.

Deze laatsten bemoeiden zich dus niet met de hoofdsommen. Maar toch waren vele der voornaamste bezwaren van het Transfer-moratorium door deze overeenkomsten uit den weg geruimd, dat wil zeggen alleen voor zooverre de bij deze inkomsten betrokken personen daaronder vielen. In ieder geval bleven daarnaast bestaan de moeilijkheden op het gebied van den Nederlandsch-Duitschen goederen-ruil. Tengevolge van de steeds geringer toewijzing van deviezen aan de Deutsche importeurs, ontstond in den loop van 1934 een steeds grooter achterstand in de betaling van den Nederlandschen export. De Nederlandsche Regeering heeft toen, op grond van de z.g. Clearingwet (Wet van 25 Juli 1932, Staatsblad No. 375) in Augustus 1934 de autonome clearing afgekondigd tusschen Nederland en Duitschland, al spoedig gevolgd door het eerste Nederlandsch-Duitsche clearingverdrag, hetwelk telkens verlengd is. Aldus is de wederzijdsche clearing geregeld.

Onder de clearing viel vooreerst de regeling van alle vorderingen en schulden, op grond van goederen *ex-* en import, van en naar Nederland (en Ned. Indië) eenerzijds, en het Deutsche Rijk anderzijds, en verder de met dit goederenverkeer gelijk gestelde posten. Zoo bijv. de belooning van diensten, door tusschenpersonen bewezen, ten behoeve van het Nederland-Duitsche handelsverkeer, en alle verdere nevenkosten, de kosten en winsten van transitohandel naar Duitschland, de belooning van de Nederlandsche Zee- en Rijnscheepvaart.

Doch de clearing reikte nog verder. De bedoeling was, dat de Nederlandsche import uit Duitschland steeds zóó groot zou blijven, dat de gelden, ter betaling daarvan hier te lande gestort, niet alleen voldoende waren, om de exporteurs op Duitschland geheel te betalen, zonder dat er achterstand ontstaat, maar dat men daaruit ook nog de overige posten van de betalingsbalans kon afwickelen, zooals die na het ontstaan van Stillhalte- en Transferregelingen geworden waren. Dat wil zeggen: de rente van de Stillhaltecredieten, en de volgens het transferverdrag transfereerbare inkomsten uit Duitsch bezit, moesten uit de clearinggelden betaalbaar zijn. En tenslotte moest er dan nog een zeker bedrag aan vrije deviezen voor Duitschland overblijven.

Een en ander is het beste duidelijk te maken door bij wijze van voorbeeld enkele cijfers te geven van een normaal jaar, n.l. 1937.

Import uit Duitschland voor	f 327.—	miljoen
Export naar Duitschland	f 176.—	miljoen
Door ons méér te vorderen dan te betalen bij het z.g. dienstenverkeer	„ 50.—	„
	f 226.—	„
Vrije deviezen ter beschikking van van Duitschland	„ 32.7	„
	f 258.7	„
Resteert	f 68.3	miljoen

Uit dit laatste restant moesten dan de op grond van Stillhalte- en Transferregeling verschuldigde bedragen komen.

Een meer gedetailleerde bespreking van het mechanisme van de clearing is te dezer plaatse niet van zoo groot belang. Het was echter wel noodig, om even op de functie van de clearing te wijzen, die als het ware al datgene wat nog in details behandeld moet worden, Stillhalte- en Transferregeling, overkoepelde.

En verder moet men zich steeds duidelijk voor oogen stellen het groote verschil tusschen de volgende 4 soorten van vorderingen op Duitschland, n.l. Clearing-vordering, gebaseerd op het goederenverkeer (of daarmee samenhangende diensten), Stillhalte-vordering gebaseerd op de Stillhalte-regeling, Transfervordering, gebaseerd op het Transfer-verdrag (dus de *inkomsten* uit Duitsch bezit) en tenslotte elke andere vordering op Duitschland, die dus geen speciale bescherming geniet (afgezien van het feit dat de renten of andere inkomsten daarvan onder de Transfer-regeling kunnen vallen) en welke men dan in Sperrmarken, in ieder geval tegen een lageren koers zal willen waardeeren. Het is gewenscht daarom hierop den nadruk te leggen, omdat men vaak de neiging kon bemerken, een achterstallige clearing-vordering als een oninbare, in ieder geval minder waard zijnde Sperrmarkenvordering te beschouwen. Wij herinneren hierbij bijv. aan de overgangsmoeilijkheden, welke kort na de invoering van de clearing ontstaan waren, doordat in de onmiddellijk voorafgaande maanden door de Nederlandsche exporteurs veel te veel aan Duitschland geleverd was, hetwelk niet direct uit de clearing verrekend kon worden. Al die achterstallige Nederlandsche vorderingen zijn toen aanvankelijk op z.g. Sonder- en Treuhänder Konti geplaatst, maar uiteindelijk toch via de clearing voor 100% afgewikkeld. Ook in latere tijden kon nog wel eens een min of meer tijdelijke achterstand in de clearing intreden, doch zulks kon nooit al te groote afmetingen aannemen. Want men regelde dit uiteindelijk in Duitschland, door de Genehmigungen, welke vereischt werden voor alle export uit Nederland, en de daarmee samenhangende storting van de te betalen som bij de Deutsche clearing. In het algemeen gesproken, kon de exporteur op Duitschland dus wel nadeel ondervinden door een te geringe afzetmogelijkheid naar dat land, en eventueel door een te langen wachttijd, vóór hij zijn geld in contanten ontvangt. Dit laatste kon aanleiding zijn, om een clearingvordering op de balans op te nemen voor de contante waarde, dus onder aftrek van het disconto, dat men bij cessie dezer vordering aan een bankinstelling zou moeten betalen. Dergelijke nadeelen komen automatisch in de Winst- en verliesrekening van den exporteur tot uitdrukking, en zijn in ieder geval van geheel anderen aard, dan de moeilijkheden, voortvloeiend uit Transfer-verbod en Sperrmarkenregeling, voor de crediteuren van Duitschland en de bezitters van vermogensbestanddeelen in Duitschland.

Volledigheidshalve zij er echter op gewezen, dat er grensgevallen zijn tusschen een Clearing-vordering en een gewone, op Sperrmarkwaarde te schatten, vordering. Wij denken b.v. aan het geval, dat een Nederlandsche onderneming grondstoffen op een langen crediet-termijn aan een dochteronderneming in Duitschland ter bewerking heeft gegeven. In zoo'n geval bestaat er voor den Nederlandschen crediteur het gevaar, dat de Deutsche deviezenautoriteiten aannemen, dat het oorspronkelijke goederencrediet in een financierings-crediet is omgezet hetwelk dus niet meer langs den weg van de clearing kan afgewikkeld worden. Dit risico bestaat zelfs bij een minder innige verhouding tusschen Nederlandschen

verkooper en Duitschen kooper, en wel dan, wanneer er een abnormaal lang crediet is verleend. In dergelijke gevallen zal men dus op grond van de feitelijke gegevens moeten beslissen, of hier al dan niet Sperrmarkkoers aangenomen moet worden.

Nadat hier nu de scheidingslijn getrokken is, zullen in de navolgende hoofdstukken, de overige soorten van vorderingen, behalve de clearing, meer in bijzonderheden behandeld worden. Het belang daarvan is wel voldoende duidelijk, wanneer men zich voor oogen stelt, dat men daarbij in aanraking komt met de volgende groote groepen van belanghebbenden:

Degenen, die een vordering op Duitschland hebben, welke onder de Stillhalteregeling valt, degenen, die in een of anderen vorm een crediet aan Duitschland verstrekt hebben, hetwelk niet onder de Stillhalte valt; de eigenaren van Deutsche effecten, de eigenaren van huizen en andere onroerende zaken in Duitschland gelegen, en zij, die anders dan als aandeelhouder deelgerechtigd zijn in de winsten van Deutsche ondernemingen.

Volgens het verslag over 1938 van de Vereeniging voor den Effectenhandel te Amsterdam schatte men het totaalbedrag der in Duitschland belegde Nederlandsche kapitalen, op ongeveer 970 Millioen gulden, nominaal. Hier komt dan nog bij ongeveer 30 Millioen gulden aan Stillhaltevorderingen, waardoor het totaal op rond 1 Milliard gulden kwam.

De grootste groep vormen de Effectenbezitters, omdat van bovengenoemd totaal-bedrag ongeveer 550 Millioen gulden in effecten belegd was.

In een slot-hoofdstuk zullen nog eenige beschouwingen volgen over de diverse fiscale gevolgen.

II. De Stillhalteregeling.

De in Juli 1931 als tijdelijke noodmaatregel opgezette Stillhalteregeling inzake de bankcredieten, is tengevolge van periodieke onderhandelingen tusschen Duitschland en de vertegenwoordigers der buitenlandsche bankiers-crediteuren, jaarlijks verlengd en geconsolideerd, het laatst in Mei 1939.

Voorzoover hier van belang, kan men deze regeling als volgt samenvatten: Teneinde tot geleidelijke aflossing van deze buitenlandsche vorderingen te komen, is de mogelijkheid geopend, deze om te zetten, of anders uitgedrukt, te laten registreeren in z.g. Registermarken. Deze marken kunnen gebruikt worden voor beleggingsdoeleinden, of voor ondersteuning, doch van de grootste beteekenis is, dat zij sinds den zomer van 1933 over de geheele wereld verkocht konden worden als Reismarken, in den vorm van Reis-chèques. Deze chèques kunnen onder zekere beperkingen gebruikt worden voor toeristen-reizen in Duitschland. Door deze reismarken komt dus het groote publiek in aanraking met de Stillhalte-regeling. Deze marken worden voor lager koersen verkocht, dan de officieele wisselkoersen van de Mark bedragen, en derhalve ook voor lagere koersen, dan die waartegen indertijd de credieten verstrekt zijn. De invloed van de guldendepreciatie zij hier nu maar buiten beschouwing gelaten. Vast staat in ieder geval dat er koersverlies is, en dat dit voor rekening komt van de Bankiers-Stillhaltecrediteuren. Deze hebben echter een dergelijke vrij snelle afwikkeling van hun vorderingen, met verlies, verkozen boven omzetting in Sperrmarken.

Over het nog niet afgewikkelde restant van de vorderingen wordt bovendien rente vergoed. De uitwerking van de regeling kan in de

diverse landen verschillen. Wat Nederlandbetreft, wordt de rente via de reeds besproken Clearing uitbetaald. En verder had het Clearing-instituut ook hierom nog bemoeienis met de reismarken, omdat, naar oordeel der Regeering, de Clearingpositie van ons land te zeer ongunstig beïnvloed zou worden, als de niet onaanzienlijke uitgaven der Nederlandsche toeristen in Duitschland geheel buiten de clearing om zouden gaan. Want, zoowel algemeen economisch bezien, als meer speciaal vanuit het oogpunt van de betalingsbalans, zijn die toeristen-uitgaven met betalingen wegens import uit Duitschland gelijk te stellen, welke laatste geheel via de Clearing loopen. Het is daarom begrijpelijk, dat de reismarken in ieder geval ten deele met clearingmarken gemengd moesten worden. De verhouding is eenige malen gewijzigd, doch het laatst aldus: voor elke 100 R.M. aan reischèques, is 20 R.M. afkomstig uit clearingmarken, en 80 R.M. uit registermarken. Dit verhoogde uit den aard der zaak den totaalprijs der reischèques hetgeen den verkoop eenigszins kon remmen. Doch anderzijds werd de verkoop weer gestimuleerd, door het feit, dat Duitsch papier- en zilvergeld weliswaar nog veel goedkooper zijn, maar of in het geheel niet, of slechts tot zeer geringe bedragen per reiziger, in Duitschland ingevoerd mochten worden. Deze bepalingen zijn gemaakt, teneinde het uit Duitschland smokkelen daarvan weinig aantrekkelijk te maken.

Uiteindelijk gaat het hierbij echter niet om den verkoop van Reismarken doch om de afwikkeling van de Stillhaltecredieten. En dit laatste werd later in een veel langzamer tempo voortgezet, dan in de eerste jaren, omdat sinds 1 Mei 1938 van de 80 % reismarken per reis-chèque nog slechts 75 % uit registermarken afkomstig mocht zijn, terwijl het restant (dus 25 % van de 80 %) bestond uit door de Deutsche Gold-Discontobank geleverde andere Sperrmarken.

En volgens de nieuwste, in Mei 1939 tot stand gekomen regeling, zal dit aandeel van de Gold-Discontobank voortaan volgens een glijdende schaal bepaald worden in verband met het disagio van de Registermark, teneinde de koers van de Reismark zooveel mogelijk te stabiliseeren.

De invloed van den in September 1939 uitgebroken oorlog op de Stillhalte-problemen, is tweërlei. Vooreerst werd onmiddellijk de Stillhalte-overeenkomst opgezegd door de Engelsche en Amerikaansche Bankiers, die tezamen meer dan 75 % van het bedrag der credieten vertegenwoordigden, zijnde het contractueel geëischte minimum voor een tusschentijdsche beëindiging. Door deze verbreking van de internationale samenwerking werd automatisch het geheele Stillhaltebedrag opeischbaar. Doch dat heeft natuurlijk slechts theoretische beteekenis gehad, ook voor de Nederlandsche bankiers-crediteuren. De Amerikanen hebben overigens in December 1939 reeds weer het initiatief genomen van een nieuwe verlengde Stillhalte-overeenkomst met Duitschland.

En in de 2e plaats is door de sterk verminderde mogelijkheid van reizen naar Duitschland de vraag naar en dus ook de koers van de Registermarken aanzienlijk gedaald.

Uitgaande van het hierboven genoemde bedrag van ongeveer 30 miljoen gulden aan Nederlandsche Stillhaltevorderingen kan men, met behulp van de in de dagbladen te vinden noteeringen van de ongemengde Registermark het totale verlies voor de Nederlandsche bankiers op hun Duitsche Stillhaltevorderingen berekenen. Deze laatste zullen deze vorderingen, dateerend van 1931 of vroeger echter wel reeds lang geheel hebben afgeschreven, of althans tot het niveau van den koers van de

ongemengde Registermark. Het koersverloop daarvan is in groote trekken: 48 à 50 cent (in 1933), geleidelijk ingezakt tot 26 à 28 cent (zomer 1939) en begin Maart 1940 13 à 14.5 cent.

De koers van de Reismark was natuurlijk aanzienlijk hooger dan die van de zuivere Registermark. Dit is voornamelijk het gevolg van de menging met Clearingmarken, en verder nog van de prijsverhoogende werking van de provisie, welke aan tusschenpersonen (banken en reisbureaux) betaald moest worden. De Reismark noteerde zomer 1939: 45 à 48 cent, en begin Maart 1940 37 à 39 cent, direct na 15 Maart 32 cent.

(Wordt vervolgd.)

BOEKBESPREKINGEN

Dr. O. Bakker. Bedrijfshuishoudkunde. Deel I. J. Muusses, Purmerend, 1940.

Het werk „Bedrijfshuishoudkunde” van *Dr. O. Bakker*, waarvan onlangs het eerste deel verscheen, geeft aanleiding tot een aantal algemene en enige bijzondere opmerkingen. Een algemene beschouwing van de inhoud van dit werk kan aanknopen aan de opmerking van den auteur in zijn voorbericht, volgens welke zijn boek met name is bedoeld voor de examens Boekhouden M.O. en Staatspraktijkdiploma voor Handel en Administratie; de onderwerpen behorende tot het vak Organisatie en Techniek van de Handel wenst de schrijver er niet in op te nemen, iets dat overigens vanzelf sprekend is wanneer men zich inderdaad wil bepalen tot het vak bedrijfshuishoudkunde.

Na de lectuur van de verschillende hoofdstukken moet men echter tot de conclusie komen, dat de grenzen, door bovengenoemde beperking opgelegd, verre zijn overschreden. Wij treffen b.v. uitvoerige beschouwingen aan over de Ordening in Nederland (Hoofdstuk II Afd. IV), waarbij een zevental wetten en maatregelen op het gebied der economische en sociale politiek in ongeveer 40 pagina's worden besproken, terwijl daaraan is toegevoegd een beschrijving van de organen en hun onderlinge verhouding in de organisatie van de Gewerbliche Wirtschaft en van de Reichsnährstand in Duitschland, welke 20 pagina's beslaat. Dit beschrijvende deel wordt voorafgegaan door een inleiding, waarin de betekenis van de ordening in het algemeen vanuit sociaal-economisch standpunt is bezien. Ook het hoofdstuk over kartellen en trusts draagt in veel sterker mate een algemeen- dan een bedrijfseconomisch karakter. Voorts vinden wij in het hoofdstuk „Ondernemingsvormen” een opsomming, welke zich in hoofdzaak bepaalt tot de rechtskundige betekenis dezer ondernemingsvormen (in het voorbericht is vermeld, dat een jurist speciaal deze zijde van het vraagstuk heeft bewerkt). 130 van de 260 bladzijden van dit boek over bedrijfshuishoudkunde bevatten beschouwingen op het terrein van andere vakken, zodat men hier inderdaad moet spreken van een waarlijk hypertrophische uitbreiding van het werk tot gebieden, welke er niet in thuis behoren.

Rekening houdende met de nadrukkelijke bestemming van dit boek, moet men het betreuren, dat met een dergelijke — de wenselijkheid van illustratie met behulp van practische voorbeelden ver overschrijdende — uitvoerigheid is afgeweken van het gebied der bedrijfseconomie; te meer, daar hierdoor helaas voedsel zal worden gegeven aan de meer dan eens